

Kaksi konferenssia Leuvenin katolisessa yliopistossa Belgiassa: näkökulmia uskonnolliseen monimuotoisuuteen ja sekularismiin tämän päivän Euroopassa

Anu Heinonen
Helsingin yliopisto¹

Leuvenin katolisessa yliopistossa (KU Leuven) Belgiassa järjestettiin joulukuussa 2012 ja maaliskuussa 2013 kaksi eurooppalaiseen uskonnolliseen monimuotoisuuteen liittyvää konferenssia. Joulukuinen (4.-5.12.2012) EU-rahoitteen RELIGARE-projektin päätöskonferenssi ”Secularism and Religious Diversity in Europe: Opportunities and Perspectives”² kokosi Leuveniini ja Brysseliin suuren joukon merkittäviä uskonnon tutkijoita sekä oikeustieteilijöitä tarkastelemaan uskontojen ja muiden vakaumusten kasvavaa moninaisuutta Euroopassa. Lisääntyvän monimuotoisuuden nähdään muuttavan Eurooppaa ja samalla haastavan pohtimaan kysymystä tasa-arvosta, oikeudenmukaisuudesta ja kansalaisten yhdenvertaisuudesta riippumatta yksilön uskonnosta tai vakaumuksesta. Konferenssi tarkasteli laajasti nykytilanteen tuomia haasteita erityisesti juridisesta näkökulmasta (mm. perhe- ja työoikeus sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) viimeaikaiset päätökset liittyen kysymykseen uskonnonvapaudesta) sekä laajemmin kysymystä uskonnosta julkisessa tilassa.

Maaliskuussa (8.3.2013) Leuvenin katolisen yliopiston kanonisen oikeuden tiedekunta järjesti seminaarin ”Marriage and religious pluralism”, joka tarkasteli avioliittoon liittyviä kysymyksiä eurooppalaisen uskonnollisen monimuotoisuuden kontekstissa. Eri uskonnollisista taustoista tulevien ihmisten lisääntynyt liikkuvuus johtaa yhä useammin tilanteisiin, joissa joudutaan ratkaisemaan kysymyksiä liittyen esimerkiksi kansainvälisiin tai monikulttuurisiin avioeroihin ja moniavioisuuteen. Seminaarissa pohdittiin muun muassa kysymystä siitä, millaisen juridisen sekä sosiaaliturvaa koskevan aseman moniavioisen muslimiperheen toisen ja kolmannen vaimon tulisi saada Euroopassa, jossa polygamiolla ei ole virallista asemaa. Tulisiko uskonto ja vakaumus huomioida paremmin osana sekulaaria lainsäädäntöä, ja kuinka tämä olisi käytännössä toteutettavissa?

---

¹ Anu Heinonen toimii kevätlukukauden 2013 vierailevana jatko-opiskelijana Leuvenin katolisen yliopiston (KU Leuven) kanonisen oikeuden tiedekunnassa, joka keskittyy kanonisen lain, uskontolakien sekä uskonnon ja valtion suhteen opetukseen ja tutkimukseen.

² Religious Diversity and Secular Models in Europe — Innovative Approaches to Law and Policy (RELIGARE) – projektin sivut, joilla lisätietoa konferenssista, löytyvät osoitteesta: <http://www.religareproject.eu/> Hankkeeseen on osallistunut 13 yliopistoa ja tutkimuslaitosta EU-jäsenmaista sekä Turkista. Hankkeen aikana syntyneisiin tutkimustuloksiin perustuvat politiikan suositukset EU:lle tullaan julkaisemaan kevään 2013 aikana ko. nettisivuilla.

Tämä katsaus pohjautuu pääasiassa kahdessa edellä mainitussa konferenssissa kuultuihin esi-tyksiin, joiden pohjalta tarkastelen yleistä eurooppalaista uskonnollista kontekstia ja siinä esiintyviä konkreettisia käytännön haasteita. Tämän jälkeen keskityn tarkastelemaan avioliit-toon liittyviä kysymyksiä yhä moninaistuvammassa eurooppalaisessa kontekstissa, mikä haas-taa uudelleen arvioimaan olemassa olevat rakenteet.

Lisääntyvä uskonnollinen monimuotoisuus Euroopassa haastaa kansalliset lainsäädännöt

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT, Strasbourg) valvoo Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen noudattamista 47 jäsenvaltiossa.³ Euroopan ihmisoikeussopimuksen yhdek-säs artikla pitää sisällään oikeuden ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaudesta, joka kä-sittää muun muassa vapauden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja tunnustaa uskontoaan tai uskoa yksin tai yhdessä julkisesti tai yksityisesti. Artiklan mukaan ”henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoa voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi”. Kuka tahansa sopimusvaltion yksityishenkilö voikin valittaa Eu-roopan ihmisoikeustuomioistuimeen koettuaan kansallisella tasolla tulleen loukatuksi ihmi-soikeussopimuksessa turvattujen oikeuksien osalta sen jälkeen, kun kaikki jäsenvaltion valitus- ja oikeusturvakeinot on käytetty.

Uskonnollisen monimuotoisuuden mukanaan tuomista käytännön haasteista tämän päivän Eu-roopassa toimii esimerkkinä kysymys uskonnon tai uskonnollisten symbolien, kuten huivin tai turbaanin, käytöstä työpaikalla. Rajanvetoa käydään useimmissa tapauksissa yksittäisillä työ-paikoilla työntekijän ja työnantajan välillä, mutta esimerkiksi Belgiassa, Tanskassa, Saksassa, Ranskassa, Hollannissa ja Iso-Britanniassa on ollut vireillä useampia oikeustapauksia. Näissä tapauksissa työntekijäpuolta edustavat pääasiassa vähemmistöuskontoihin kuuluvat kuten muslimit, sikhit tai seitsemännen päivän adventistit, mutta myös hartaat kristityt (Alidadi, 2012). EIT:n tammikuussa antamat Iso-Britanniaa koskevat päätökset (15.1.2013) liittyvät nel-jään kristittyyn työntekijään, jotka kokevat tulleen syrjintää työnantajan syrjintä. EIT:n päätöksen mukaan British Airways oli syrjinyt kristittyä työntekijäänsä kieltäessään häntä pitämästä rist-iä työpaikalla. EIT:n mukaan kolmessa muussa tapauksessa syrjintää ei ollut tapahtunut. Näissä tapauksissa työnantaja oli kieltänyt sairaanhoitajaa pitämästä kaulariipuksessa roikku-vaa ristiä, irtisanonut avioliittoneuvojan sen jälkeen kun hän oli kieltäytynyt antamasta seksu-aalineuvontaa homoparille sekä rankaissut työntekijää, joka oli kieltäytynyt toimittamasta sa-maa sukupuolta olevien siviilivihkimisen. Näiden esimerkkien valossa myös perinteiset kristil-liset uskomukset ja arvot liittyen esimerkiksi perinteiseen avioliittokäsitykseen tulevat tänä

---

³ Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen ovat allekirjoittaneet seuraavat 47 maata (tilanne 2012): EU27, Norja, Turkki, Islanti, Sveitsi, Liechtenstein, San Marino, Andorra, Albania, Moldova, Makedonia, Ukraina, Venäjä, Kroatia, Georgia, Armenia, Azerbaidžan, Bosnia ja Hertsegovina, Serbia, Monaco ja Montenegro. Tarkkailijavalti-oita ovat lisäksi Vatikaani, Yhdysvallat, Kanada, Japani, Meksiko, Israel. Ks. tarkemmin: Euroopan neuvoston synty ja kehitys

päivänä haastetuiksi samalla kun juridiset toimijat osallistuvat sen määrittelyyn, missä kulkee raja uskonnon näkyvyydestä julkisessa tilassa.

Joulukuisen RELIGARE-konferenssin puheenvuoroissa nousi esille huoli vähemmistössä olevien uskontojen ja niiden edustajien asemasta Euroopassa. Muun muassa saksalainen oikeustieteen professori ja islamtutkija Mathias Rohe (University of Erlangen-Nuremberg) on sitä mieltä, että uskonnonvapauteen liittyvissä juridisissa päätöksissä vähemmistöuskontojen edustajat jäävät liian usein automaattisesti heikomman asemaan. Hänen mukaansa käytännön tapaukset osoittavat, että esimerkiksi lasten huoltajuuskiistoissa Jehovan todistajat jäävät automaattisesti enemmistöuskontoa edustavan varjoon. Konferenssissa käytiin keskustelua muun muassa siitä, toimivatko kansallisten tuomioistuinten sekä EIT:n päätökset itse asiassa ennemminkin yksilön uskonnon vapautta rajoittavina painottaessaan kriitikoiden mukaan pitkälti julkisen tilan sekulaaria luonnetta. Kritiikkiä osoitettiin myös sitä kohtaan, että painotettaessa julkisen tilan sekulaaria luonnetta tapahtuu se pitkälti yksittäisen uskonnon harjoittajan kustannuksella sen sijaan, että tarkastelun kohteena olisivat valtion toimenpiteet ja sen pohtiminen, onko valtio uskonnollisesti neutraali vai ei (ks. myös esim. Slotte 2011). Oma kysymyksensä on lisäksi se havainto, että vähemmistöjen edustajilla ei useinkaan ole resursseja viedä asioita tuomioistuimiin tai edes tietoa omista oikeuksistaan tai velvollisuuksistaan, jolloin tapaukset jäävät huomaamatta.

Seminaarissa italialainen oikeustieteen professori Silvio Ferrari (University of Milan) tarkasteli EIT:n päätöksiä liittyen ihmisoikeussopimuksen yhdeksännen artiklan loukkauksiin. Hänen mukaansa eri maiden välillä on suuria eroja niin valitusten kuin niitä koskevien EIT:n päätösten suhteen, mikä osoittaa sen, että valtiot eivät suinkaan ole neutraaleja toimijoita. Ferrari näkee, että uskontojen ja uskon moninaistuvampi ja näkyvämpi läsnäolo eurooppalaisessa julkisessa tilassa kasvattaa jännitettä varsinkin, kun uskonto eurooppalaisessa järjestelmässä perustuu pitkälti näkyvään valtion tukeen (uskonnon opetus kouluissa, julkinen rahoitus jne.) taipumukseen pitkälti suosia perinteisiä uskontoja. Samalla nimellisesti sekulaarin lainsäädännön pohjana toimivat joissain tapauksissa selkeät kristilliset periaatteet, joista Rohe nosti esille perheoikeuden, jossa etuoikeutetussa asemaassa on useimmiten perinteinen kristillinen avioliitto ja keskeisenä haasteena muun muassa polygamiaan, samaa sukupuolta olevien avioliittoon tai adoptioon liittyvät kysymykset. Kyse rajanvedosta tai syntyvästä konfliktista liittyikin pääsääntöisesti vähemmistöuskontoihin, joihin yhä useampi eurooppalainen kuuluu. Kun tarkastellaan vähemmistöuskontoihin kuuluvia, on huomattava, ettei kyse suinkaan enää tämän päivän Euroopassa ole ainoastaan ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajista tai ulkomaalaisista vaan yhä useammassa tapauksessa henkilöistä, jotka ovat syntyneet ja kasvaneet Euroopassa ja omaavat eurooppalaisen maan kansalaisuuden.

Tuoreen Eurobarometrin mukaan samalla kuin yli puolet eurooppalaisista (56 %) on sitä mieltä, että uskontoon tai uskoon liittyvä diskriminaatio on harvinaista tai sitä ei esiinny ollenkaan, on eri maiden välillä havaittavissa suuria eroja. Uskontoon tai vakaumukseen perustuvaa syrjintää pitää yli puolet vastanneista yleisenä Ranskassa (66 %), Belgiassa (60 %), Ruotsissa (58 %), Tanskassa (54 %) ja Iso-Britanniassa (50 %). Suomessa tätä mieltä

on joka kolmas (29 %) ja Latviassa sekä Tšekin tasavallassa vain 10 % vastanneista. (Special Eurobarometer 393, 49.) Eurooppa ei suinkaan ole siis homogeeninen tässäkään suhteessa.

Kristillinen avioliittokäsitys perinteisen eurooppalaisen avioliittokäsityksen perustana

Avioliitto ja käsitys perheestä ovat Euroopassa historiallisesti tarkasteltuna linkittyneet kristilliseen traditioon. Maaliskuussa Leuvenissa järjestetyssä konferenssissa oikeustieteen professori Norman Doe (Cardiff University) vertaili kristillisten kirkkojen avioliittokäsityksiä. Kirkkojen maailmanneuvoston näkemyksen mukaisesti Doe jaotteli kristilliset kirkot 22 uskontokuntaan, joilla kullakin on oma regulatiivinen järjestelmänsä, joka vaihtelee kanonisesta oikeudesta kirkkojärjestykseen ja hallinnollisiin ohjeisiin. Hänen mukaansa kristinuskon piirissä voidaan katsoa vallitsevan oikeudellisen moninaisuuden, joka kuitenkin avioliittoa koskevien säästöjen osalta on pitkälti yhtenevä. Perinteinen kristillinen avioliitto nähdään koko elämän kestäväksi miehen ja naisen välisenä liittona, jonka Jumala on asettanut ja joka perustuu osapuolten väliseen keskinäiseen kiintymykseen, joka voi johtaa lisääntymiseen. Yhteistä eri kristillisten uskontokuntien avioliittokäsityksille Doen mukaan on muun muassa näkemys avioliiton alkuperästä (jumalallinen), luonteesta/laadusta (naisen ja miehen välinen liitto), tarkoituksesta (mm. keskinäinen rakkaus) sekä sen liittyminen julkiseen liturgiseen juhlaan (mm. todistajien läsnä ollessa). Kirkkojen väliset juridiset erot liittyvät pääasiassa tunnustuskuntien erilaisiin sääntöihin, joita ovat esimerkiksi avioliiton sakramenttikäsitys sekä suhtautuminen avioliiton osapuolena olevaan ei-jäseneseen ja osapuolille annettavien ohjeiden sisältöön.

Doen mukaan kristillisten tunnustuskuntien keskuudessa on kasvavassa määrin laadittu sääntöjä eri kristillisten tunnustuskuntien välisille seka-avioliitoille. Tällaiset pluralistiset avioliitot nähdään useimmissa tapauksissa kuitenkin poikkeuksina suhteessa yleisiin avioliittoa koskeviin sääntöihin. Doen mukaan viimeisen parin sadan vuoden aikana kristillisen avioliiton rinnalle on Euroopassa omaksuttu siviiliavioliitto, johon ei kuulu uskonnollisia komponentteja. Tänä päivänä Euroopassa vallitseekin juridinen moninaisuus uskonnollisen avioliiton tunnustamisen suhteen. Käytännössä Euroopan maat voidaan jakaa kolmeen kategoriaan sen mukaan, kuinka kansallinen lainsäädäntö suhtautuu kristilliseen tai ylipäänsä uskonnolliseen avioliittoon. Ensimmäisen kategorian muodostavat ne maat, joissa aviopari voi valita siviilivihkimisen tai kirkollisen vihkimisen väliltä. Tällöin valtio siis tunnustaa uskonnollisen avioliittoseremonian, jonka myötä muodostuu julkinen siviilisäätö (mm. Tanska, Irlanti, Ruotsi, Kypros, Liettua). Toiseen kategoriaan kuuluvat ne maat, joissa valtio tunnustaa katoliset avioliitot samalla kun muiden uskontojen toimittamat vihkimiset tunnustetaan vasta siinä vaiheessa, kun siviilivihkiminen/rekisteröinti on suoritettu (mm. Espanja, Italia, Puola, Slovakia). Kolmannen kategorian maat eivät tunnusta uskonnollista avioliittoa ollenkaan, mutta saattavat salliä siviiliavioliittoa seuraavan uskonnollisen seremonian (mm. Ranska, Saksa, Itävalta, Bulgaria). Osassa näitä maita saatetaan rikoslaisissa tuomissa uskonnolliset avioliittotoimitukset, jos ne toimitetaan ennen siviilivihkimystä.

Perinteinen avioliittokäsitys haastettuna uskonnollisesti monimuotoisessa Euroopassa

Erilaisten perhemuotojen lisääntyminen Euroopassa (yksinhuoltajat, uusioperheet, samaa sukupuolta olevien perheet, adoptioperheet jne.) on haastanut perinteiset kristilliset avioliitto- ja perhekäsitykset. Samaa sukupuolta edustavien parisuhteiden rekisteröinti sekä mahdollisuus samaa sukupuolta olevien liittoihin aiheuttaa huolta ennen kaikkea niiden keskuudessa, joiden oma avioliittokäsitys perustuu perinteiseen kristilliseen käsitykseen miehen ja naisen välisestä liitosta. Uudenlaisten perhemuotojen lisäksi toinen keskeinen tekijä, joka haastaa perinteiset käsitykset, on toisen maailmansodan jälkeinen Eurooppaan kohdistunut muuttoliike ja ihmisten lisääntynyt liikkuvuus, minkä myötä monikulttuuriset perheet sekä esimerkiksi moniavioisuus ovat nousseet keskusteluagendalle. Rohen mukaan tänä päivänä joka viides Saksassa solmittava avioliitto voidaan määritellä kansainväliseksi. Esimerkiksi muslimeja, joiden avioliitto- ja perhekäsitykset pohjautuvat uskonnolliseen lakiin (*sharia*), arvioidaan tällä hetkellä olevan Länsi-, Keski- ja Pohjois-Euroopassa noin 10–15 miljoonaa (esim. Rohe 2010, 23).⁴

Islamilainen laki kehottaa muslimeja avioitumaan, mutta kuten Rohe korostaa, on kyseessä parin välinen maallinen siviilisopimus (*nikāḥ* tai *zawāj*), joka solmitaan kahden todistajan läsnä ollessa eikä sillä ole sakraalia luonnetta. Usein vanhemmat toimivat välittäjinä ja sukulaisille sekä ystäville järjestetään juhlatilaisuus. Sunniperinteessä (noin 90 % muslimeista) vaimon avioitumisikä on vähintään yhdeksän vuotta ja miehen 12 vuotta. Rohen mukaan viimeaikaisen kehityksen myötä avioitumisikä on noussut, ja joissakin tapauksissa keskimääräinen avioitumisikä islamilaisissa maissa on jopa korkeampi kuin osassa eurooppalaisia maita. Syitä tähän on useita, mutta joissakin tapauksissa tämä on seurausta muun muassa miehen kyvyttömyydestä maksaa perinteinen huomenlahja (*mahr* tai *ṣadāq*). Huomenlahja on useimmiten tietty summa rahaa, joka erityisesti avioerotilanteessa on tarkoitettu vaimon tueksi.

Islamilaiseen avioliittoon liittyy voimakkaasti patriarkaalisen perinteen ylläpito, jossa puolisilla on selkeät roolit. Mies on perheen pää ja hänen velvollisuutenaan on huolehtia vaimon elatuksesta ja ylläpidosta (*nafaqa*) ja naisen tehtävänä on huolehtia kodista sekä olla kuuliainen aviomiestänsä kohtaan (*tā'a*). Jos aviomies ei kykene suoriutumaan elatustehtävästään, on vaimo lain mukaan oikeutettu eroamaan miehestään. Muita naisen avioeron (*tafrīq*) mahdollistavia tekijöitä ovat muun muassa miehen pitkäaikainen poissaolo (1–18 vuotta), impotenssi, vakava sairaus ja päihteiden käyttö. Mies ei tarvitse varsinaista syytä avioeroon (*ṭalāq*) ja hänen kohdallaan riittää, että hän toistaa eropyynnön kolmesti ilman että vaimo edes välttämättä kuulee sitä. Rohen mukaan tänä päivänä on noussut esille tapauksia, joissa mies on eronnut vaimostaan tekstiviestin välityksellä. Useammassa tämän päivän islamilaisessa maassa vaaditaan kuitenkin avioeron virallinen dokumentointi ja esimerkiksi Tunisiassa avioero astuu voimaan, kun tuomioistuin on tehnyt virallisen avioeropäätöksen. Erotilanteessa vaimolle voidaan

---

⁴ On huomioitava, että tämän luvun ulkopuolelle jäävät muun muassa Länsi-Balkanin, Bulgarian, Kreikan ja Kyproksen muslimit. Mahdollinen Turkin EU-jäsenyys muuttaisi eurooppalaista uskontokarttaa tuoden mukanaan reilun 70 miljoonaa muslimia.

maksaa elatusmaksua (*mutʿa, matā*), mutta käytännössä useissa tapauksissa, erityisesti köyhemmissä islamilaisissa maissa, puolisoilla ei ole taloustilanteesta johtuen varaa elatusmaksun maksamiseen. Vaikka islamilaisessa kulttuurissa avioero on mahdollinen, päädytään siihen useimmiten vasta äärimmäisissä tilanteissa. Avioeron sosiaaliset seuraukset, kasvojen menetys tai ylipäänsä lojaalisuus perheelle, joka tarkoittaa laajennettua perhekäsitystä länsimaiseen näkemykseen verrattuna, pitää avioparit yhdessä. Rohen mukaan uudenlainen ilmiö ovat esimerkiksi tapaukset, joissa kristinuskon vanhakantaisesta koptilaisuuden muodosta on käännytty muslimeiksi, jotta avioero olisi mahdollinen. Eron astuttua voimaan on palattu takaisin koptilaisuuden piiriin.

Muita islamilaiseen avioliittoon liittyviä käsityksiä ovat muun muassa moniavioisuus (*taʿaddud az-zaujāt*), jossa miehellä on Koraanin mukaan mahdollisuus enintään neljään aviovaimoon edellyttäen, että kukin vaimoista saa yhdenvertaisen kohtelun. Esimerkiksi Tunisiassa moniavioisuus on kuitenkin laissa kielletty, mitä perustellaan sillä, että useampaa vaimoa on mahdotonta kohdella yhdenvertaisesti. Muita islamilaisen avioliittokäsityksen piirteitä ovat muun muassa pakkoavioliitto (*zawāj al-jabr*), joka ei ole kuitenkaan sallittu enää useissa maissa, mutta jota käytetään islamilaisessa perinteessä muun muassa tilanteissa, joissa pari on jäänyt kiinni esiaviollisesta seksisuhteesta. Islamin mukaan seksielämä kuuluu vain avioliittoon. Lisäksi laissa on määritelty tilapäinen avioliitto (*khul*), jonka vähimmäiskesto voi olla yksi tunti ja jota käytetään jossain tapauksissa prostituution peitteenä. Avioliitto muslimivaimon ja ei-muslimimiehen välillä ei teoreettisesti ole mahdollista, mutta käytännön tapauksia on olemassa mm. Marokosta sekä Tunisiasta. Sen sijaan muslimimies voi avioitua sellaisen ei-muslimin kanssa, joka edustaa ”kirjan kansoja”. Samaa sukupuolta olevien avioliitot eivät tule kyseeseen.

Tämän päivän Euroopassa ulkomailla solmitut tai puretut avioliitot sekä tapaukset liittyen maahanmuuttajaperheisiin ovat perinteisesti kuuluneet kansainvälisen yksityisoikeuden piiriin, joka tutkii rajat ylittäviä oikeussuhteita. Belgialaisen oikeustieteen sekä antropologian professorin Marie-Claire Fobletsin (nyk. johtaja, Max Planck Institute for Social Anthropology) mukaan yhä useammin tämän päivän Euroopassa kyse on kuitenkin jopa kolmannen tai neljännen sukupolven maahanmuuttajista, jotka ovat asuinmaansa kansalaisia ja joiden juridinen asema perustuu kansainvälisen yksityisoikeuden sijaan asuinmaan kansalliseen lainsäädäntöön, joka ei huomioi ollenkaan tai huomioi vain hyvin rajoittuneesti henkilön uskonnollisen vakaumuksen. Foblets näkee, että tämä on synnyttänyt uudenlaisen dualistisen tilanteen Eurooppaan, jossa erityisesti osa muslimeista asettaa ja ylläpitää vierasperäisiä uskonnollisia normeja asuinmaansa juridisen järjestelmän rinnalla, mikä muun muassa heikentää heidän integroitumistaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan. Fobletsin mukaan sosiologian käsite ”transnationaalisuus” kuvaa osaa näistä ihmisistä, jotka monesti eivät edes tiedä, mitkä kansalliset lait koskevat heitä, jotta esimerkiksi avioliitto tai avioero olisi juridisesti pätevä kyseisessä asuinmaassa. Tämä synnyttää useita vaikeita käytännön tilanteita ja ongelmia.

Vaihtoehtoisia malleja uskonnon huomioimiseksi osana lainsäädäntöä

Fobletsin mielestä tämän päivän Euroopassa turvaudutaan liian usein argumenttiin, jonka mukaan uusien uskonnollisten, ei-perinteisten uskonnollisten yhteisöjen tulee ilman muuta toimia samoin kuin kaikkien perinteistenkin uskontojen ja hyväksyä lain ja uskonnon erottaminen toisistaan. Fobletsin esittää, että voitaisiin vaihtoehtoisesti harkita kolmea erilaista oikeudellista ratkaisumallia. Ensinnäkin mahdollisuutena olisi uskonnollisten sääntöjen sisällyttäminen osaksi kansallista yksityisoikeutta (esim. islamilaisen perhelain ja avioliittosopimuksen osalta). Toisin sanoen uskonnollinen ulottuvuus tuotaisiin osaksi sekulaaria lakia, mikä lisäisi ihmisten autonomiaa sekä toisi parempaa oikeusturvaa ennen kaikkea heikommalle osapuolelle. Foblets kuitenkin toteaa, että islamilainen perheoikeus on hyvin haastava kysymys eikä sen soveltaminen sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja uskontojen syrjimättömyyteen perustuvissa kansallisissa lainsäädännöissä ole yhtä helppoa kuin esimerkiksi tänä päivänä islamilaiseen lakiin perustuvan pankkitoiminnan soveltaminen vaikkapa Iso-Britanniassa. Toisena mahdollisuutena olisi perheitä koskevissa kansainvälisissä yksityisoikeudellisissa tapauksissa sallia osapuolille mahdollisuus joustavammin valita (*autonomy of the will*), sovelletaanko kokonaisuudessaan asuinmaan valtion lakia vai lähtömaan uskonnolliseen lakiin perustuvaa lakia. Tällä lievennettäisiin sivuvaikutuksia, jotka liittyvät siihen, että asuinpaikan ottaminen yleiseksi säännöksi voi olla teoreettista ja riittämätöntä. Viimevuosina useissa Euroopan maissa on kansainvälisessä yksityisoikeudessa tarjottu tällaista mahdollisuutta toisenlaiseen lähestymistapaan. Tämä malli ei kuitenkaan tarjoa ratkaisua niissä tapauksissa, joissa henkilö on esimerkiksi kääntynyt muslimiksi ja jolla ei ole juridista oikeutta kansainväliseen lakiin. Samalla Fobletsin mukaan on aiheellista kysyä, onko suotavaa tehdä ”transnationaaliset” perhetilanteet edelleen yksinomaisesti riippuvaisiksi päätöksistä, jotka tehdään osana kansainvälistä yksityisoikeutta. Kolmantena mahdollisuutena olisi turvautuminen uskonnolliseen sovitteluun tietyntyyppisissä perhe-riidoissa. Tästä on kokemuksia erityisesti Britanniasta, jossa muslimien sovittelutuomioistuin (MAT — Muslim Arbitration Tribunal) on virallistettu ja se tarjoaa palveluita muslimille konfliktinratkaisutilanteissa samalla kun se toimii kansallisen lain valvonnan alaisuudessa. Fobletsin mukaan on erittäin tärkeää seurata MAT:n toiminnan mukanaan tuomia tuloksia ja pohtia sen mahdollisuuksia toimia myös muiden Euroopan maiden sosiaalis-kulttuurisissa konteksteissa.

Lopuksi

RELIGARE-konferenssissa esiintyneen Euroopan neuvoston norjalaisen pääsihteerin Thorbjørn Jaglandin mukaan neljä kymmenestä eurooppalaisesta ajattelee, että Euroopan ulkopuolelta suuntautuva maahanmuutto ei hyödytä Eurooppaa. Tämä synnyttää aggressiota, joka tulee osata hoitaa oikein. Samalla maahanmuutto synnyttää uudenlaisia kysymyksiä ja ongelmia. Rohe näkee, että uutena ilmiönä Euroopassa on esimerkiksi nuorten muslimiparien keskuudessa ilmenevä kiinnostus avioitua juridisen toimituksen sijaan vain uskonnollisessa mielessä välttääkseen juridiset seuraukset, mutta tehdäkseen vanhempansa tyytyväisiksi. Tällaiset epäviralliset liitot eivät takaa oikeusturvaa mahdollisesti heikompaan asemaan joutu-

valle osapuolelle vaikkapa erotilanteessa. Rohe pitää myös mahdollisena, että seuraavan kymmenen vuoden kuluessa EIT tulee käsittelemään ensimmäistä kertaa myös polygamiaa koskevia tapauksia. Maahanmuutto ja kulttuurinen sekä uskonnollinen monimuotoisuus ovat arkea tämän päivän ja tulevaisuuden Euroopassa, mikä näiden esimerkkien valossa asettaa haasteita olemassa oleville rakenteille ja tarvetta niiden uudelleen arvioimiseksi.

Kirjallisuus:

Alidadi, Katayoun

2012 *A comparative legal study addressing religious or belief discrimination in employment and reasonable accommodations for employees' religious or philosophical beliefs or practices. RELIGARE Policy Brief No. 1, May 2012.* Luettavissa: <http://www.religareproject.eu/content/comparative-legal-study-addressing-religious-or-belief-discrimination-employment-and>

Euroopan neuvoston synty ja kehitys

2013 Suomen pysyvät edustusto Euroopan neuvostossa, Strasbourg. <http://www.finland-coe.fr/public/default.aspx?nodeid=35773&contentlan=1&culture=fi-FI> (11.3.2012)

Rohe, Mathias

2010 Islam and the Law in Europe. *Orient II/2010. German Journal for Politics, Economics and Culture of the Middle East.* German Orient-Foundation-German Orient-Institute: Berlin, 23–36.

Slotte, Pamela

2011 What Is a Man if He Has Words But Has No Deeds? Some Remarks on the European Convention of Human Rights. - Niek Brunsveld and Roger Trigg (eds.), *Ars Disputandi Supplement Series. Religion in the Public Sphere, 259–271.* Volume 5, 2011. Luettavissa: <http://adss.library.uu.nl/index.html>

Special Eurobarometer 393.

2012 Discrimination in the EU in 2012. European Commission http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf (2.1.2013)